

**UNIVERSITATEA „PETRU MAIOR” DIN TÎRGU MUREȘ
FACULTATEA DE ȘTIINȚE ȘI LITERE**

TEZĂ DE DOCTORAT

- Rezumat -

CONDUCĂTORI ȘTIINȚIFICI:

Prof. univ. dr. Cornel MORARU

Prof. univ. dr. Al. CISTELECAN

DOCTORAND:

Anca NEMEȘ

TÎRGU MUREȘ

2016

**UNIVERSITATEA „PETRU MAIOR” DIN TÎRGU MUREȘ
FACULTATEA DE ȘTIINȚE ȘI LITERE**

**RELAȚIA GEN GRAMATICAL - GEN IMAGINAT.
O PARALELĂ ÎNTRE POEZIA ROMÂNĂ ȘI ENGLEZĂ**

- Rezumat -

CONDUCĂTORI ȘTIINȚIFICI:

Prof. univ. dr. Cornel MORARU

Prof. univ. dr. Al. CISTELECAN

DOCTORAND:

Anca NEMEȘ

TÎRGU MUREȘ

2016

CUPRINSUL

INTRODUCERE ȘI METODOLOGIA CERCETĂRII	3
CAPITOLUL 1 – RELATIVITATEA LINGVISTICĂ – ISTORIA UNEI IDEI	17
1.1 Relativitatea lingvistică în concepția filosofilor antichității	18
1.2 Relativitatea lingvistică în secolul al XIX-lea	21
1.3 Teoria punctului de vedere	24
1.4 Relativismul lingvistic între permisiunea și obligația de a comunica	28
1.5 Principiul Sapir-Whorf	31
1.6 Principalele argumente împotriva validității principiului relativității lingvistice	37
1.7 Noua teorie a punctului de vedere	39
1.8 Direcții de cercetare recente	43
CAPITOLUL 2 - PERSONIFICAREA: STRUCTURĂ, FUNCȚII, TIPOLOGIE	48
2.1 Personificare și metaforă	49
2.2 Personificarea ca proces mental	58
2.3 Personificarea ca procedeu artistic	62
CAPITOLUL 3 - GEN, GENIZARE, GENOSANALIZĂ	72
3.1 Genul gramatical	74
3.2 Rolul și funcțiile genului gramatical	79
3.3 Categoria genului în limba română	82
3.4 Categoria genului în limba engleză	88
3.5 Genizare și genosanaliză	94
3.6 Teorii ale convenției de gen imaginat	97
3.7 Concluzii privind importanța genosanalizei	101
CAPITOLUL 4 - PERSONIFICAREA NATURII ȘI A ELEMENTELOR SALE	105
4.1 Natura ca mamă și soție	109
4.2 Natura ca doică	116
4.3 Natura ca soră	117
4.4 Natura și arta	118
4.5 Natura în ipostaze masculine	119
4.6 Anul și anotimpurile	122
4.6.1 Primăvara	125
4.6.2 Vara	131

4.6.3 Toamna	135
4.6.4 Iarna	141
CAPITOLUL 5 - PERSONIFICAREA NOȚIUNII DE PĂMÂNT	148
5.1 Personificarea noțiunii de pământ ca spațiu geografic	151
5.2 Personificarea noțiunii de pământ ca spațiu politic	171
CAPITOLUL 6 - PERSONIFICAREA MORȚII	179
6.1 Ipostaze ale morții în poezia secolului al XIX-lea	182
6.1.1 Thanatos și Hypnos, Thanatos și Eros	183
6.1.2 Moartea ca tovarăș	189
6.1.3 Moartea ca tiran/războinic	194
6.2 Personificarea morții în poezia secolului al XX-lea	201
CAPITOLUL 7 - PERSONIFICAREA NOȚIUNII DE IUBIRE	212
7.1 Erosul în diverse reprezentări masculine	215
7.2 Erosul cu directă tradiție mitologică	222
7.3 Erosul autohtonizat	234
7.4 Eros și divinitate	237
7.5 Reprezentări feminine ale erosului	240
CONCLUZII	247
ANEXE	252
BIBLIOGRAFIA	267

**RELAȚIA GEN GRAMATICAL - GEN IMAGINAT.
O PARALELĂ ÎNTRE POEZIA ROMÂNĂ ȘI ENGLEZĂ**

- Rezumat -

Prezenta teză de doctorat a fost inițiată de pe o poziție similară cu cea adoptată de lingvistul și filosoful Noam Chomsky, atunci când spunea că este foarte probabil ca omenirea să învețe mai mult despre mintea umană din literatură decât din psihologia științifică. Lucrarea își propune să realizeze o incursiune în unele dintre cele mai mari teme poetice din istoria literaturii, tratându-le însă dintr-o direcție inedită, cea a genului. Prin acest demers, teza intenționează să găsească răspunsuri la anumite nedumeriri ce țin de resorturile ascunse ale imaginarului: Dacă personificarea creativă a necunoscutului prin generarea de imagini explicative este una din propensiunile definitorii ale speciei umane, de ce operează ea în moduri atât de variate, uneori chiar contradictorii? Cum este posibil ca anumite idei universale, care în mod indiscutabil nu se sustrag percepției niciunui individ din rasa umană, să fie conceptualizate și exprimate în moduri de multe ori diametral opuse? Mai precis, ce determină generarea unei imagini masculine a unei abstracțiuni într-un spațiu cultural, pe când în alt spațiu, aceeași noțiune are caracteristici feminine?

Este de la sine înțeles că o asemenea temă-umbrelă, ce împrumută din metodele psihologiei, utilizând conceptele lingvisticii și aplicându-le analizei literare, reprezintă un demers în mod obligatoriu transdisciplinar, prin urmare dificil de încadrat în categoriile academice deja existente. Însă tocmai o asemenea temă de cercetare interdisciplinară oferă ocazia unei abordări dintr-o perspectivă proaspătă, abordare susceptibilă a dezvăluirii realități neobservate până acum prin modalitățile tradiționale de explorare.

Originalitatea prezentei teze rezidă în modalitatea de abordare a acestor teme poetice importante, metoda de analiză înscriindu-se în domeniul larg al genosanalizei, concept foarte puțin cunoscut în spațiul cultural românesc. În termenii cei mai simpli, genosanaliza reprezintă examinarea unui text literar având în vedere genul cuvintelor utilizate. Cercetarea face diferența dintre gen gramatical, drept categorie fixă a morfologiei, și gen imaginat, definit ca setul de atribute sexuate metaforice conferite de către conștiința poetică unei anumite abstracțiuni, prin intermediul procedurii personificării. Metoda de genosanaliză aplicată aici operează cu anumite concepte conexe, discutate pe larg în secțiunea teoretică a tezei, și reprezintă un demers strâns legat de principiul relativității lingvistice. În țara noastră, la momentul de față, se cunoaște un singur demers de acest gen, care îi aparține Irinei Petraș. Teza de față își propune însă să aducă un plus de rigoare științifică analizei, bazându-se pe o

cuantificare de tip statistic a rezultatelor obținute. Deși statistica reprezintă doar punctul de pornire al discuțiilor, ea neputând reprezenta modalitatea predilectă de abordare a unui domeniu care prin natura sa eludează limitările obiectivului, importanța acestei metode este majoră, ea fiind în măsură să ofere argumente palpabile în favoarea existenței unei puternice corelații între gen gramatical și gen imaginat.

Ipoteza centrală a cercetării de față este că *există o corelație puternică între genul gramatical al substantivelor selectate și genul imaginat atribuit acestora prin personificare, în ambele literaturi supuse analizei*. Existența unei corelații nu implică în mod neapărat cauzalitate, iar teza nu are pretenția de a prezenta influența genului gramatical asupra imaginarului poetic ca fiind singurul factor modelator. Intenția principală este de a aduce la lumină un aspect mai puțin explorat, dar care se relevă în mod insistent ca fiind o forță pe cât de subtilă, pe atât de puternică ce intervine în procesul conturării imaginarului poetic. Cu alte cuvinte, modul în care vorbitorii unei anumite limbi categorisesc realitatea este profund influențat de genul gramatical al limbii, conducând la tendința irepresibilă de a asocia în mod consistent și persistent un anumit gen obiectelor imaginate. Această corelație este de natură a demonstra influența pe care genul, o categorie aparent minoră a gramaticii, o poate exercita asupra percepției despre lume, influență manifestată prin alegerile pe care poeții le operează în cadrul imaginarului propriei opere.

Prin acest demers, teza de doctorat lansează o provocare la adresa prezumției de universalitate a percepției și reprezentării, asumându-și astfel rolul de a stimula dezvoltarea unei conștiințe metalingvistice, adică a abilității de a privi propria limbă în mod obiectiv și detașat, dezvoltând astfel sensibilitatea față de „cuvintele din spatele cuvintelor”¹, față de influența structurilor lingvistice profunde, nealuse de conștiința creatoare, asupra modului în care se construiește mesajul poetic. Se conturează astfel unul din scopurile tezei de față, cel de a încuraja o reconsiderare a rolului pe care genul îl joacă în modul în care ființa umană categorisește elementele lumii reale și, prin extensie, în modul în care omul se raportează la lume. Cu alte cuvinte, expresia genului în limbă poate constitui un instrument important de investigare nu doar a mecanismelor gramaticale și a evoluției acestora, ci și a fluxului constant al atitudinilor culturale.

Primele trei capitole ale tezei se constituie în fundamentarea teoretică a demersului de cercetare. Fiecare dintre aceste secțiuni este centrată pe delimitarea și explicarea cât mai clară a câte unuia din cele trei concepte centrale pe care se bazează analiza: relativitatea lingvistică,

¹ Irina Petraș, *Feminitatea limbii române. Genosanalize*, Casa Cărții de știință, Cluj Napoca, 2002, p. 34

personificarea și genul. O astfel de delimitare conceptuală comprehensivă este cu atât mai necesară cu cât teza operează cu o serie de concepte de dată recentă (cum ar fi relativismul lingvistic sau procedeul genizării), lucrări de specialitate autohtone care să trateze aceste aspecte fiind aproape inexistente la momentul prezent. Aceste noțiuni se împletesc în mod nedisociabil în desfășurarea demersului de cercetare genosanalitic.

Primul capitol este centrat pe delimitarea teoretică a conceptului de *relativitate lingvistică*, și anume teoria conform căreia limbajul influențează gândirea umană în aceeași măsură în care gândirea îl modelează pe cel dintâi. Capitolul urmărește parcursul istoric și avatarurile acestei idei, de la Aristotel până la direcțiile de cercetare cele mai recente, fiecare subcapitol detaliind câte o etapă istorică definitorie pentru modul de înțelegere și statutul teoriei privitoare la strânsa relație dintre limbaj și gândire. Una din manifestările cele mai vizibile ale relativității lingvistice se regăsește la nivelul interacțiunii dintre gen gramatical și gen atribuit, dovadă stând multiplele studii efectuate în acest sens în ultimele câteva decenii. Astfel, o prezentare mai detaliată a acestei idei servește ca un prim și esențial fundament teoretic al tezei de față. Cunoscută și sub numele de ipoteza Sapir-Whorf, ea postulează, în cuvintele fondatorului acesteia, că „(...) vedem și auzim și trăim în mare parte așa cum o facem deoarece obiceiurile lingvistice ale comunității noastre ne predispun la anumite alegeri în interpretare”.²

Cel de-al doilea capitol este dedicat noțiunii de *personificare*, importantă deoarece personificarea de tip artistic, utilizată de un creator în procesul său de generare de noi produse estetice, reprezintă „vocea” prin care se exprimă structura psihică, emoțională, lingvistică a unei culturi. Acest procedeu este privit o dată sub aspect artistic, urmând definiția consacrată a personificării ca trop, iar apoi sub aspect psihic, încercând o conturare a personificării ca proces mental. Se poate discerne aici și o ierarhie: personificarea ca proces cognitiv este un fenomen cotidian, natural, inconștient, comun tuturor ființelor umane, pe când varianta sa rafinată, intenționată, personificarea ca procedeu artistic, se regăsește în creația literară sau artistică și, deși nu intră în sfera de abilități a tuturor ființelor umane, ea reflectă convențiile imaginarului colectiv al spațiului cultural căruia creatorul îi aparține. În ambele cazuri, ipoteza centrală propusă este că forma pe care o iau personificările este influențată într-o măsură semnificativă de structurile și mecanismele interioare ale limbii utilizate în procesul creației. În consecință, deși generarea de metafore conceptuale este un atribut uman universal,

² E. Sapir, *Language. An Introduction to the Study of Speech*, Harcourt, Brace, New York, 1921, p. 162 (trad. ns)

forma pe care o iau aceste metafore diferă semnificativ de la un spațiu cultural la altul, deoarece, în mod evident, și spațiul lingvistic, și implicit cel mental, este altul.

Genul, în toate accepțiunile sale, face obiectul celui de-al treilea și ultimului capitol teoretic. Obiectivul primar al acestui capitol este de a delinea în mod cât mai clar cele două sintagme utilizate în însuși titlul lucrării. Încă de la început, capitolul operează delimitări între multiplele forme de manifestare și înțelegere a genului: biologică, socială, psihică, gramaticală. Detaliind în primele două subcapitole definițiile, rolurile și funcțiile genului gramatical, s-a trecut apoi la conturarea unei paralele între sistemul de gen gramatical din limba română și cel al limbii engleze, acest sistem reprezentând una din jumătățile corelației operate pe parcursul capitolelor aplicative. Un subcapitol a fost dedicat explicării conceptului de *genizare*, înțeles ca rezultat al asocierii dintre personificare și atribuirea unui gen imaginar. Prin procedeul genizării, o entitate abstractă și implicit asexuată primește nu doar trăsături recognoscibile umane, ci și caracteristici care trimit spre unul dintre sexe. Rezultă astfel genul imaginat, cunoscut și drept „gen metaforic” sau „gen atribuit”. Termenul „imaginat”, utilizat pe tot parcursul tezei, a fost preferat celui de „imaginar”, datorită caracterului implicit mai activ al participiului, acesta sugerând existența unui proces psihic dinamic de imaginare, al cărui rezultat îl reprezintă convenția de gen; or, întocmai această activitate mentală a imaginării reprezintă punctul de interes central al tezei. *Genul imaginat poate fi definit ca reprezentând totalitatea caracteristicilor sexuate metaforice atribuite de către conștiința poetică unei anumite abstracțiuni, prin intermediul procedurii personificării.* Convenția de gen imaginat reprezintă elementul bazal de construcție al întregii lucrări. De aici pornește analiza textelor literare și în acest punct converg toate celelalte concepte și teorii discutate.

Secțiunea practică a tezei își propune ca, uzând de cele trei concepte detaliate în capitolele teoretice, să cuantifice modalitățile de personificare a noțiunilor selectate, mai precis acele aspecte ale personificării care conferă conceptelor studiate caracteristici clare de gen. Se impune aici o clarificare cu privire la conceptele supuse analizei și modul de alegere a acestora. Ele au fost alese în primul rând în așa fel încât să reprezinte realități universale, nedeterminate cultural, la care ființa umană este obligată să se raporteze indiferent de spațiul geografic, lingvistic sau cultural căruia îi aparține. Fiind concepte universale, este cu atât mai interesantă de observat varietatea de forme personificate pe care acestea le adoptă, în funcție de spațiul lingvistic și cultural care a format poetul ce le dă viață. De asemenea, acestea reprezentând în exclusivitate substantive inanimate, personificarea acestora, și implicit conferirea de gen imaginat, rămân exclusiv la latitudinea creatorului, nefiind determinate de caracteristici biologice inerente, ci doar de anumite forțe de ordin lingvistic sau cultural. Un

factor important în analiza conceptelor selectate îl reprezintă și caracterul abstract al acestora. Noțiunile alese spre analiză reprezintă substantive abstracte, implicit asexuate, și care pot fi considerate universal-umane. S-a ajuns astfel la conturarea listei finale de concepte analizate: moartea, natura cu elementele sale centrale (anotimpurile, timpul), patria/pământul, iubirea.

Cele patru capitole ce constituie secțiunea aplicativă a tezei discută pe larg gradul și modalitatea de manifestare a corelației dintre gen gramatical și gen imaginat în cele două literaturi supuse analizei, aducând în acest sens multiple exemple și ilustrări din textele literare. Fiecare dintre aceste capitole este concentrat pe reprezentarea literară a unuia dintre conceptele alese, centralizând și comentând caracteristicile de gen atribuite în mod simbolic noțiunii respective de către conștiințele poetice, în raport cu genul gramatical ca structură fixă. Din acest raport rezultă așa numitul grad de concordanță de gen. Subcapitolele se structurează în funcție de rolurile metaforice pe care tind să se grupeze conceptele analizate în poezie. La începutul fiecărui capitol, un tabel centralizator redă acest grad de concordanță, urmând ca extinderea și intensitatea acesteia să fie dezvoltată și ilustrată cu citate relevante din operele analizate. În cazul majorității abstracțiunilor luate în discuție, gradul de concordanță de gen, atât în poezia română, cât și în poezia engleză, se situează în general în jurul proporției de 80%, fiind prea ridicat pentru a putea fi atribuit hazardului, confirmând astfel ipoteza: există o corelație între genul gramatical al unui substantiv utilizat în procesul creației artistice și modalitatea de genizare a acestuia.

Natura, a cărei genizare este discutată în capitolul al patrulea, se relevă a fi un concept cultural coerent, reprezentările acesteia cunoscând doar variații minore la nivelul celor două literaturi analizate. Aproape 93% din personificările din poezia engleză, și totalitatea personificărilor din literatura română plasează natura în ipostaze feminine care gravitează în jurul ideii de maternitate, rolurile metaforice predilecte atribuite naturii fiind de mamă sau doică. Consensul dispare însă odată cu analiza personificării anotimpurilor, inclusă în același capitol. Dacă în cazul poeziei române, concordanța dintre gen gramatical și gen imaginat se situează din nou la un nivel apropiat de 100%, poezia engleză oferă două revelații surprinzătoare. Pe de o parte, genul gramatical al tuturor celor patru anotimpuri fiind masculin în limba engleză, personificările poetice ale verii și ale iernii manifestă un procent de concordanță de gen apropiat de 90%, fapt surprinzător pentru vorbitorul de limbi romanice obișnuit cu imagina arhetipală a unor anotimpuri neechivoc feminine. Pe de altă parte, personificările primăverii și ale toamnei se opun acestei concordanțe, reprezentările lor poetice fiind preponderent feminine, fapt care se poate datora traseului lor etimologic mai complex.

Capitolul al cincilea tratează reprezentările poetice ale conceptului de *pământ*, temă ce are ca punct de diferență față de celelalte sinonimia extinsă prin intermediul căreia își manifestă prezența în poezia celor două culturi. Încă de la debutul cercetării, acest concept s-a dovedit a fi ramificat într-o multitudine de termeni ale căror sensuri se împletesc, se suprapun parțial, dar niciodată nu coincid în totalitate. Reprezentarea artistică a pământului în poezie se relevă astfel ca fiind formată dintr-o serie de segmente semantice, o privire exhaustivă asupra ei neputând fi realizată decât dacă se analizează totalitatea acestora. Conceptul a fost discutat atât sub accepțiunea de spațiu natural – caz în care i se asimilează și noțiunea de *glie* – cât și ca spațiu politic, caz în care termenii asociați sunt *patrie* și *țară*, desigur, cu echivalentele lor din limba engleză. Reprezentările identificate în poezia română se situează și de această dată peste proporția de 80% din punctul de vedere al concordanței de gen, pământului atribuindu-i-se roluri metaforice masculine, în paralel cu cele feminine atribuite noțiunilor de *glie*, *țară* sau *patrie*. Poezia engleză păstrează o concordanță la fel de puternică, însă în direcția opusă; atât spațiul politic, cât și cel natural primesc caracteristici metaforice din sfera femininului.

Cel de-al șaselea capitol este dedicat uneia dintre marile teme ale poeziei din toate timpurile, *moartea*. Și aici se remarcă un grad de concordanță foarte ridicat între gen gramatical și gen imaginat, reprezentările poetice plasându-se din nou la poluri opuse. Moartea apare ca o entitate feminină în poezia română, în contrast cu puternica masculinitate a conceptului în poezia engleză. Aceasta este noțiunea la nivelul căreia se remarcă diferențe semnificative la nivelul modurilor de conceptualizare în funcție de epocă și apartenența la curentul literar, motiv pentru care o abordare în primul rând cronologică a diferitelor reprezentări ale morții este de natură a oferi mai multă coerență; aceasta a fost totuși cuplată cu cea bazată pe rolurile metaforice atribuite, așa cum s-a procedat în celelalte capitole.

Cel de-al șaptelea și ultimul capitol discută personificarea conceptului de *eros*. În cadrul poeziei române, și acesta se află sub semnul sinonimiei, domeniul iubirii fiind împărțit semantic între trei termeni ale căror funcții coincid de cele mai multe ori: *iubire*, *dragoste* și *amor*. În poezia engleză, multiplele fațete și manifestări ale iubirii sunt acoperite de umbrela a unui singur termen: *love*. Acest ultim concept a cărui personificare a fost analizată reprezintă totodată primul concept care nu cunoaște o corelație semnificativă între genul său gramatical și cel imaginat, lipsă de corelație care conduce însă, în mod excepțional, la o viziune foarte unitară asupra iubirii antropomorfizate. În literatura română, deși termenul *iubire* cunoaște un număr de mențiuni comparabil cu cel al termenului *amor*, se remarcă o suspectă sărăcie a personificărilor celui dintâi. În mod similar, în cazul termenului *dragoste*,

frecvența mențiunilor nu se oglindește într-o frecvență a personificărilor, acestea fiind aproape inexistente. Acest lucru se poate datora conflictului dintre arhetipul iubirii antropomorfizate, preluat din culturile antice, și genul gramatical al substantivelor ce denumesc sentimentul. Astfel, deși poeții români tratează tema iubirii cu o frecvență comparabilă cu cea a oricărei alte poezii europene, atunci când se impune personificarea sentimentului, aceștia își vor schimba automat cadrul de conceptualizare, aducând în prim plan termenul *amor*, ca substantiv fie comun, fie propriu, genul gramatical al acestuia fiind concordant cu construirea unei imagini masculine care să se poată înscrie în arhetipul cultural european atât de temeinic însușit. În acest caz, se poate vorbi despre existența unei concordanțe de gen apropiată de maxim, însă acest lucru se realizează indirect, prin substituirea termenilor împământenți cu unul mai pretențios, dar în măsură a îndeplini funcția conciliantă necesară între lexical și artistic. În ciuda neconcordanței flagrante între gen gramatical și gen imaginat, poeții englezi tind să adere în mod omogen la convenția de gen imaginat masculină, realizând acest lucru în mod direct, fără a recurge la sinonimie sau substituție. Având în vedere că majoritatea alegoriilor prezintă iubirea personificată în ipostaze cu trimitere directă la Eros al culturii antice, se poate vorbi de influența unui puternic factor extralingvistic, cultural, care de această dată a reușit să depășească în intensitate efectul factorului lexical.

Pasajele ilustrative extrase din textele literare supuse analizei sunt susținute și de lucrări din domeniul artelor plastice, prezentate în secțiunea de anexe a tezei. Această inițiativă are intenția de a subsuma demersul de cercetare unei sfere culturale mai largi, precum și de a-l înscrie pe linia unui demers similar efectuat de lingvista americană Lera Boroditsky. Analizând alegorii prezente în picturi europene cuprinse într-o bază de date extinsă, cercetătoarea a determinat existența unei puternice corelații între genul gramatical al unui anumit concept în limba maternă a pictorului și genul cu care entitatea respectivă personificată era reprezentată în creația artistului respectiv. Personificarea poate astfel fi percepută nu doar ca o figură de stil cu rol estetic, ci și ca un instrument de investigare a mentalului unei comunități culturale, ale cărei acte de limbă stau în mod obligatoriu sub semnul unei convenții, convenție care nu este aproape niciodată universală sau integral transferabilă unei alte comunități lingvistice.

În analiza textelor, metodele de lucru au fost stabilite în așa fel încât să fie valide pentru sistemele gramaticale ale ambelor limbi. Având în vedere că în limba română genul reprezintă o categorie manifestă, corelarea gen gramatical-gen imaginat s-a putut realiza fără probleme. Însă, deoarece genul este o categorie ascunsă a gramaticii engleze, a fost necesar

ca pentru operarea comparației gen gramatical-gen imaginar să se apeleze fie la genul pe care substantivul respectiv îl avea înainte de disoluția acestei categorii, fie la genul gramatical rezidual păstrat încă multă vreme după disoluția genului de către o categorie aparte de substantive ale limbii engleze. Această categorie reprezintă clasa așa-numitelor „substantive reziliente” descrisă de Anne Curzan³, iar apartenența substantivelor alese spre analiză la această clasă a facilitat analiza. În capitolele aplicative s-a discutat succint etimologia fiecărui concept, genul gramatical al acestuia, precum și orice eventuale mutații suferite din acest punct de vedere, considerând aceste aspecte foarte importante pentru modul de conturare a convenției de gen imaginat.

Corpusul de texte analizate îl reprezintă creațiile a 40 de poeți (jumătate aparținând literaturii române, iar cealaltă jumătate literaturii engleze) din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea. Deși la prima vedere acesta pare a fi de o extindere aproape imposibil de gestionat, acest lucru a fost necesar din mai multe motive. În primul rând, un volum atât de mare de text asigură formarea unor eșantioane de dimensiuni reprezentative, care să ilustreze în mod corect tendințele personificărilor de a gravita spre un anumit gen imaginat. În al doilea rând, după cum se va observa din tabelele centralizatoare, unitățile de referință anaforică ce îndeplinesc criteriile stabilite în metodologia de cercetare sunt puține la număr, în ciuda numărului extrem de mare de personificări, care însă nu conțin adesea indicații de gen. În al treilea rând, am considerat interesantă o analiză diacronică, menită a identifica eventualele mutații în genul personificărilor în anumite momente istorice, mutații ale căror cauze sunt demne de a fi investigate, precum și a compara tendințele mai sus menționate în diverse perioade din istoria literaturii. Nu în ultimul rând, dezvoltarea tehnologiei informatice moderne permite în prezent efectuarea unei astfel de analize, scutind cercetătorul de un efort care în alte vremuri ar fi constituit munca unei vieți întregi.

Utilizarea unui asemenea corpus extins nu a fost lipsită de provocări. Dificultatea care a devenit evidentă încă de la începutul cercetării a fost constituită de disparitatea accentuată dintre volumul de text literar produs în cele două spații culturale în fiecare epocă dată. Totuși, această disparitate nu a constituit o piedică în calea cercetării de față, volumul creațiilor poetice nefiind un criteriu esențial în realizarea de eșantioane de personificări care să fie reprezentative. De asemenea, abordarea comparativă amintită mai sus a reprezentat un demers secundar, menit a suplimenta analiza, nefiind esențial ca volumele de text analizate să

³ Anne Curzan, *Gender Shifts in the History of English*, Cambridge University Press, New York, 2003, p. 100

fie comparabile din punctul de vedere al cantității, atâta vreme cât proporțiile pot fi considerate echivalente.

Partea introductivă a tezei include o prezentare detaliată a programului utilizat în cercetare, precum și metoda urmată. AntConc este un program gratuit proiectat pentru analiza pe corpus; acesta, împreună cu ghidurile de utilizare, este disponibil spre descărcare pe pagina de internet a autorului acestuia, Anthony Laurence⁴. Procesul de analiză pe corpus a cuprins patru pași. În primul rând, operarea unei căutări, utilizând pe rând cele 8 concepte alese drept cuvinte-cheie, a rezultat într-un prim număr, reprezentând totalul mențiunilor substantivului respectiv în corpusul de texte. Căutarea s-a efectuat de două ori, o dată pe corpusul de literatură engleză cu cuvintele cheie în limba engleză, iar a doua oară în mod similar pentru corpusul de limbă română. Pasul următor a reprezentat o primă selecție, operată cu scopul de a păstra doar acele mențiuni care reprezintă personificări și a le elimina pe cele care reprezintă cazuri de omofonie, alte părți de vorbire sau sunt în alt mod irelevante pentru cercetare. A rezultat astfel numărul total al personificărilor fiecărui concept. La pasul al treilea s-a operat o selecție finală, efectuată prin lecturarea pasajelor în care apăreau respectivele personificări izolate, pentru a le selecta doar pe acelea care reprezintă și situații de genizare. Astfel, în urma acestui proces de eliminare repetată, a rezultat un număr final, reprezentat de totalitatea situațiilor de genizare a fiecărui cuvânt-cheie în întregul corpus de texte. Acest număr final reprezintă eșantionul asupra căruia s-a operat analiza: 8 eșantioane de substantive în limba română, respectiv 8 eșantioane de substantive în limba engleză. A urmat apoi ultimul pas, cel al corelării, stabilind tendința fiecărui set de personificări de a gravita spre unul dintre cele două genuri, cu alte cuvinte identificând genul imaginat al personificărilor păstrate. S-a comparat apoi această convenție de gen imaginat cu genul gramatical al substantivului în fiecare dintre cele două limbi, spre a stabili dacă acestea două se află în corelație, și în ce proporție. Toate aceste date se regăsesc în tabelele centralizatoare de la începutul fiecărui capitol aplicativ.

Analiza s-a dovedit a fi mai anevoioasă în cazul personificărilor din poezia engleză, datorită multiplelor cazuri de omofonie sau polisemie, cum ar fi de pildă substantivul „spring”, însemnând deopotrivă *primăvară* (adică unul dintre cuvintele-cheie căutate), *izvor* și *salt* (sensuri irelevante în căutare, dar care au apărut frecvent, îngreunând astfel procesul de eliminare). La nivelul poeziei române, dificultatea a fost dată de inflexiunea substantivelor, fiind necesar a se căuta nu doar formele de nominativ, ci și cele de genitiv/dativ. Spre

⁴ Anthony, L. (2014). AntConc (Versiunea 3.4.3) [Computer Software]. Tokyo, Japan: Universitatea Waseda. Disponibil de la <http://www.laurenceanthony.net/>, accesat septembrie 2014

exemplu, pentru a putea asigura acoperirea fiecărei mențiuni a conceptului, căutarea a trebuit să includă nu doar forma „natură”, ci și „natura”, „naturii” sau chiar „naturei”.

În ceea ce privește criteriile aplicate pentru selectarea eșantionului final de genizări, și aici cercetarea s-a lovit de un obstacol generat de structura celor două gramatici. În cazul literaturii engleze, simpla utilizare a pronumelui personal „he” sau „she”, adică scoaterea substantivului din imperiul neutru al lui „it”, reprezintă o dovadă clară a modului în care autorul respectiv atribuie genul imaginat. De asemenea, s-a constatat că în poezia engleză, scrierea cu majusculă reprezintă un indiciu clar de personificare, facilitând astfel procesul de selecție. Însă în poezia română, pronumele personal sau posesiv țin de obligativitate gramaticală, nu de imaginar poetic, iar utilizarea acestuia nu înseamnă un act de personificare. Astfel, s-a impus aplicarea unui filtru suplimentar. Pentru a păstra coerența și simetria analizei, s-a luat decizia de a aplica acest filtru suplimentar ambelor literaturi analizate. Acest pas a implicat utilizarea așa-ziselor „unități de referință anaforică” (URA) – sintagmă introdusă de Trinidad Guzmán-González – definite ca fiind „fragmente de text conținând o idee cu privire la, o descriere a, un eveniment implicând sau o acțiune efectuată de către referentul unui sau unor pronume, constituind în mare, un „fragment de comunicare” individual, o unitate pragmatică ce se poate întinde pe unul sau mai multe rânduri de text”⁵.

Cu alte cuvinte, s-au urmărit astfel de unități care să conțină apelative cu gen clar, cum ar fi „soră”, „rege” etc, eventuale elemente ce țin de aspectul fizic, de natură a îndrepta atenția spre un anume sex (cosițe, îmbrăcăminte specifică unui anume sex etc), sau activități care în mod tradițional sunt asociate unuia sau celuilalt dintre sexe, cum ar fi torsul sau preocupările marțiale. Deși un astfel de demers nu poate fi niciodată în totalitate obiectiv, stabilirea unor criterii clare și unitare de izolare a elementelor analizate a oferit un plus de rigurozitate cercetării.

Rezultatele prezentate și ilustrate în cele patru capitole practice sunt în măsură a oferi un răspuns, cel puțin parțial, întrebării lansate în introducerea tezei: Cum este posibil ca anumite idei universale să fie reprezentate în moduri atât de variate? O bună parte din diversitatea de forme de conceptualizare a realității obiective se datorează influenței modelatoare a propriei limbi.

Desigur, acesta nu e unicul răspuns, iar teza de față nu pretinde acest lucru. Artiștii, indiferent de mediul cu care lucrează, nu își creează operele într-un vid cultural; aceștia au

⁵ Trinidad Guzmán-González, *Assigned Gender in 18th – Century English Prose: A Corpus Study*, în *Creation and Use of Historical English Corpora in Spain*, editată de Nila Vásquez, Cambridge Scholars Publishing, 2012, p. 274

fost întotdeauna influențați în temele lor alegorice de precedente din istorie, mitologie sau tradiție culturală, care le-au modelat alegerile în privința personificărilor. Astfel, este dificil de stabilit dacă genul gramatical a creat tiparele culturale extra-lingvistice observate în arte, sau dacă genul gramatical a fost modelat tocmai de aceste tipare, iar încercările de rezolvare a acestei dileme de până acum riscă să se dizolve într-o serie de argumente circulare de tip „oul sau găina”. Este foarte probabil ca, în mod tipic, adevărul să se afle la mijloc. Într-adevăr, categoriile de gen (fie el gramatical, social sau artistic) reprezintă constructe sociale, modelate de către credințele și atitudinile comune membrilor unei anumite culturi, dar care fluctuează în timp, atât la nivelul contextului, cât și al vorbitorului individual. Pe de altă parte, o serie întreagă de cercetări din ultimii ani, pe linia cărora aspiră să se înscrie și prezenta teză, demonstrează că structura lingvistică modelează tiparele de percepție și expresie care se regăsesc în arte. În aceste condiții, este plauzibil ca aspectele lingvistice și cele extra-lingvistice să se condiționeze reciproc în cicluri succesive de-a lungul istoriei, în sensul că structurile lingvistice influențează la nivel subconștient decizii artistice, care la rândul lor pot consolida sau modela structuri lingvistice, și așa mai departe. Este cert că există o multitudine de factori care exercită o forță modelatoare asupra conceptualizării entităților abstracte; tocmai de aceea, este cu atât mai semnificativ faptul că se poate afirma cu un grad ridicat de certitudine că genul gramatical, o categorie adesea trecută cu vederea, poate fi utilizat ca un instrument de anticipare a genului imaginar într-o proporție foarte ridicată.

Rezultatele obținute nu sunt însă perfect omogene. La nivelul literaturii engleze, se remarcă faptul că reprezentările poetice a două din cele patru anotimpuri nu concordă cu genul gramatical al substantivelor ce le definesc. În mod interesant, este vorba de același două substantive – *primăvara* și *toamna* – care nu se bucură de aceeași etimologie lineară ca și a celorlalte. Celelalte două substantive, cu etimologia germanică directă și clară, au un procent mult mai mare de concordanță cu genul gramatical decât primele, în cazul cărora cuvinte autohtone și împrumuturi și-au disputat succesiv de-a lungul istoriei prevalența în denumirea aceleiași realități. De asemenea, situațiile de genizare a substantivului *iubire* în limba română cunosc cel mai slab grad de concordanță de gen, aproape 67%. Este totuși o proporție ridicată, dar care se îndepărtează de media globală de aproximativ 80%. Acest lucru se poate datora unui conflict inconștient între arhetipul masculin al iubirii personificate, bine înrădăcinat la nivelul culturii europene, și genul gramatical al substantivului în limba română. De altfel, poeții români recurg frecvent la procedee inventive de sinonimie sau substituie a termenilor, în cazuri în care reprezentarea artistică ce se dorește a fi exprimată poetic nu se

află în concordanță de gen cu substantivul care ar fi necesar de utilizat. Aceasta este o posibilă cauză a sinonimiei foarte extinse ce apare atât în cazul substantivului *pământ*, care, deși masculin, denumește o forță simbolică maternă, cât și în cazul iubirii, exprimată lexical prin trei termeni în poezia română (*iubire, dragoste, amor*), aceeași funcție fiind îndeplinită în limba engleză de un singur substantiv. Este important de remarcat că în astfel de cazuri de conflict inconștient, poeții români arareori generează personificări care nu sunt concordante cu genul gramatical, ci introduc un alt termen, unul care poate fi personificat cu trăsăturile de gen intenționate fără a cauza tensiuni semantice sau simbolice. Acesta poate fi considerat a fi un argument suplimentar al puterii modelatoare a limbii, putere de sub tutela căreia o conștiință poetică nu poate evada decât cu prețul unui efort semnificativ, și cu posibila consecință a alunecării în teritoriul simbolic al altei limbi.

De multe ori, conflictul semantic s-a dovedit a fi inter-lingvistic, în sensul că reprezentările poetice ale abstracțiunilor personificate manifestă caracteristici de gen opuse în cele două literaturi, lucru concordant cu genul gramatical opus al substantivelor ce le denumesc. Acest fenomen are o serie de implicații importante pentru interpretare, precum și pentru traduceri literare. De pildă, o tentativă de a traduce o întreagă unitate de referință anaforică centrată în jurul unei reprezentări masculine în limba engleză dar feminine în limba română ar necesita prezența de spirit a unui traducător foarte abil, pentru a se asigura atât că sensurile și nuanțele centrale ale poemului respectiv sunt transpuse din limba-sursă în limba-țintă, precum și că aceste sensuri sunt îmbrăcate în veșmântul lexical adecvat.

Trecând dintr-o limbă în alta, cititorul sau criticul literar se expune întotdeauna riscului de a cădea în capcane întinse de genul gramatical. Obișnuit să își reprezinte o anumită entitate abstractă într-un anumit mod, vederea unei reprezentări opuse poate cauza reacții respingere sau chiar indignare. Sarcina traducătorului literar este de a realiza transferul inter-cultural al sensului într-un mod cât mai fidel cu putință, cunoscând în același timp toate conotațiile pe care formele lingvistice alese spre utilizare le pot avea în imaginarul publicului țintă. Traducătorul trebuie astfel să fie pe deplin familiarizat nu numai cu aspectele culturale și sub-culturale, precum și cu tiparele de gândire condiționate lingvistic care activează în cultura sursă și în cea țintă.

Cazurile când traducătorii, și implicit cititorii, au fost puși în dificultate de probleme aparent minore cum ar fi genul unui substantiv nu sunt deloc rare. Exemplul poemului lui Heine, detaliat în cuprinsul tezei, este deosebit de grăitor. Poemul, intitulat *Bradul și palmierul*, se revela în original ca fiind o poezie erotică, datorită opoziției de gen dintre *Fichtenbaum* (masculin în germană) și *Palme* (feminin în germană). Traducând poemul în

mod literal, atât Lermontov, cât și Augustin-Doinaș au privat publicul rus, respectiv pe cel român, de posibilitatea de a înțelege această creație în sensul său intenționat, dându-i, în cel mai bun caz, o dimensiune mult mai abstractă și generalizată. Astfel, un amănunt gramatical aparent ne semnificativ, dar care a contribuit în mod esențial la crearea unei anumite imagini poetice într-o limbă, a condus la o modificare substanțială a întregului aspect semantic al discursului poetic tradus.

Prin urmare, una din posibilele aplicații practice ale rezultatelor acestei cercetări este dezvoltarea unei conștiințe metaliterare și metalingvistice în măsură a facilita atât o interpretare mai bogată și mai corectă, cât și traduceri literare care să nu păgubească nuanțele operei originale, dar care în același timp să se adapteze tiparului de percepție al publicului căruia i se adresează.

O altă consecință aplicativă a rezultatelor cercetării poate fi un grad mai profund de înțelegere a diversității culturale a conceptualizărilor metaforice, lucru de natură a sprijini cercetătorii, criticii literari, dascălii și cititorii din diverse culturi spre a-și contura noi perspective de comunicare și comprehensiune culturală. În același timp, un astfel de demers genosanalitic reprezintă o modalitate suplimentară de abordare a textului literar, una ce ține de sondarea mecanismelor psihice ce ghidează în mod inconștient actul creației artistice.

Cercetarea desfășurată în teza de față se prezintă ca fiind singurul studiu transversal de acest tip cunoscut la momentul prezent în România. Acesta reunește, clarifică și aplică o serie de concepte mai puțin cunoscute și exploatate la noi, în încercarea de a structura un nou tip de analiză literară, una paralelă celor consacrate. Analiza convenției de gen imaginat manifestă la nivelul operelor literare poate contribui la conturarea unei noi modalități de abordare a textului literar, una subtilă, ce ține de mecanisme psihice – determinate lingvistic, cultural sau social – care ghidează în mod inconștient imaginarul auctorial. O astfel de analiză se poate constitui ca un instrument de sondare a psihologiei actului creației, ridicând argumentul că alegerile pe care autorii le fac în procesul de construire a imaginarului lor poetic nu sunt întotdeauna și în totalitate ale lor; în foarte multe cazuri, structurile gramaticale influențează forma finală a imaginii poetice, care, odată intrată în circuitul cultural, va contribui la întărirea arhetipurilor. Astfel, analiza prin prisma genului poate conduce la o nouă dimensiune de interpretare a operei unui poet, un nou mod de a discerne măsura în care opera pe care a dat-o lumii este determinată lingvistic sau cultural, modelată de anumite influențe străine (altele decât cele ce țin de curente și tendințe literare) sau, dimpotrivă, măsura în care ea se poate sustrage unor astfel de determinări și atinge gradul ultim de originalitate.

Nu în ultimul rând, genosanaliza poate funcționa ca o oglindă culturală, plasând o anumită operă într-un context mai larg și demonstrând modul în care aceasta se încadrează în contemporaneitatea sa prin măsura în care perpetuează arhetipurile și stereotipiile de gen prevalente într-un anumit moment. Din acest punct de vedere, genosanaliza se poate aplica și la un nivel extins, căutând să stabilească anumite convenții de imaginar poetic specifice unui anumit spațiu cultural comparat cu altele din aceeași epocă.

Astfel, genosanaliza poate constitui un tip de analiză paralelă, conexă. O astfel de abordare are potențialul de a pătrunde dincolo de interfața versului, până la acea autonomie secretă a cuvintelor ce manipulează abil tiparele de percepție și reprezentare ale autorului. Teza de față urmărește de asemenea să demonstreze că genosanaliza nu trebuie să fie un simplu demers intuitiv, visător, filosofic, de genul celui asumat de Gaston Bachelard; aceasta se poate constitui și într-o metodă științifică, iar acest demers de cercetare intenționează să constituie un prim pas în acest sens.

În ciuda posibilelor limitări, considerăm că demersul prezentat și-a atins scopurile prognozate. Ba mai mult, pe parcursul cercetării efectuate, s-au revelat o serie de potențialități care ar putea fi ulterior dezvoltate și ramificate în noi direcții de cercetare. De pildă, ar fi interesantă de investigat relația dintre parcursul etimologic și gradul de stabilitate a convenției de gen imaginat, pentru a stabili dacă anumite aspecte ce țin de mutabilitate morfologică sau de influențe venite din alte limbi sunt de natură a afecta reprezentarea de gen. În același timp, studiul ar putea fi extins asupra altor literaturi europene, spre a verifica și completa rezultatele obținute în această cercetare. Nu în ultimul rând, metodele de cercetare ar putea fi reproduse la nivel micro, analizând în mod detaliat opera unui singur poet, urmărind aceleași obiective. De pildă, s-a remarcat în mod repetat pe parcursul cercetării că Vasile Voiculescu este poetul cu cea mai puternică tendință de a se abate de la convenția de gen imaginat consacrată, cauzele acestui fenomen rămânând a fi investigate prin intermediul unui demers similar viitor.

Sperăm ca una din consecințele prezentei teze să fie extinderea gradul de conștientizare cu privire la anumite roluri ale limbii prea superficial investigate până acum. Rezultatele cercetării au demonstrat că limba poate acționa asemenea unei lentile colorate plasate în fața ochilor, nuanțând percepția umană despre lume. Acceptarea cu seriozitate a acestui rol al limbii implică în mod obligatoriu abordarea într-o nouă lumină a unor fapte de limbă și literatură rămase neatinse poate prea multă vreme. Este foarte probabil ca o astfel de explorare să nu găsească un răspuns final și neechivoc întrebării fundamentale asociată cu numele lui Sapir și Whorf. Însă și simplul fapt al readucerii la lumină a unei dezbatere pe cât

de vechi, pe atât de importante privitoare la originea limbajului și la relația dintre limbă și gândire, precum și la manifestările acestei relații în domenii aparent surprinzătoare, cum ar fi artele vizuale sau literatura, poate fi considerat un succes.

Termenii cheie ai cercetării: relativitate lingvistică, personificare, gen gramatical, gen imaginat, genizare, genosanaliză.

BIBLIOGRAFIA SELECTIVĂ

Bibliografia operelor

1. Alecsandri, Vasile, *Înșiră-te, mărgărite*, Colecție inițiată și coordonată de Anatol Vidrașcu și Dan Vidrașcu, Editura Litera Internațional, Chișinău, 1997
2. Alecsandri, Vasile, *Opere complete, vol. I – Poezii*, Editura Semne, București, 2006
3. Alexandrescu, Grigore, *Poezii și proză*, Colecție inițiată și coordonată de Anatol Vidrașcu și Dan Vidrașcu, Editura Litera, Chișinău, 1998
4. Arghezi, Tudor, *Versuri*, Vol. II, ediție revizuită și adăugită și postfață de G. Pienescu, Editura Cartea Românească, București, 1985
5. Arnold, Matthew, *The Poems*, ediție replică Elibron Classics, Londra, 2006
6. Asachi, Gheorghe, *Cântul cignului*, Colecție inițiată și coordonată de Anatol Vidrașcu și Dan Vidrașcu, Editura Litera Internațional, București – Chișinău, 2001
7. Auden, Wystan Hugh *Collected Poems*, editat de Edward Mendelson, Vintage International, New York, 1991
8. Bacovia, George, *Plumb. Poezii*, Colecție inițiată și coordonată de Anatol Vidrașcu și Dan Vidrașcu, Editura Litera Internațional, București-Chișinău, 2001
9. Barrett - Browning, Elizabeth, *The Complete Works*, Delphi Classics, Hastings, 2013
10. Browning, Robert, *The Complete Dramatic and Poetic Works*, ediție de Horace E. Scudder, The Riverside Press, Cambridge, Massachusetts, 2016
11. Blaga, Lucian, *Opera poetică*, ediție îngrijită de George Gană și Dorli Blaga, cuvânt înainte de Eugen Simion, prefață de George Gană, Editura Humanitas, 2007
12. Blake, William, *Collected Poems*, Routledge, London and New York, 2002
13. Blake, William, *The Complete Poetry and Prose*, ediție revizuită, editată de David V. Erdman, comentariu de Harold Bloom, Random House, New York, 1988
14. Bolintineanu, Dimitrie, *Poezii*, prefață de D. Păcurariu, Editura Eminescu, București, 1971
15. Bolintineanu, Dimitrie, *Legende istorice*, colecție inițiată și editată de Anatol și Dan Vidrașcu, Editura Litera Internațional, București - Chișinău, 2001
16. Budai-Deleanu, Ion, *Țiganiada*, Colecție inițiată și coordonată de Anatol Vidrașcu și Dan Vidrașcu, Editura Litera Internațional, Chișinău, 2001
17. Byron, Lord George Gordon, *The Deformed Transformed: a Drama*, Kessinger Pub, Whitefish, MT 2000
18. Byron, Lord George Gordon, *Complete Poetical Works*, editat de Frederick Page, ediție nouă revizuită de John Jump, Oxford University Press, 1970
19. Byron, Lord George Gordon, *The Major Works, including Don Juan and Childe Harold's Pilgrimage*, Oxford University Press, 2008

20. Clare, John, *Major Works*, editată, cu introducere și note de Eric Robinson și David Powell, introducere de Tom Paulin, Oxford University Press, New York, 2008
21. Coleridge, Samuel Taylor, *The Complete Poems*, editat de William Keach, Penguin Books, Londra, 1997
22. De la Mare, Walter, *Poems*, Ulan Press, 2012
23. Donici, Alecu, *Scrieri*, Colecție inițiată și coordonată de Anatol Vidrașcu și Dan Vidrașcu, Editura Litera Internațional, Chișinău, 2001
24. Eminescu, Mihai, *Poezii*, ediție îngrijită de Perpessicius, cuvânt înainte de Mihai Beniuc, ediția a III-a, Editura pentru literatură, 1963
25. Goga, Octavian, *Ne cheamă pământul. Poezii*, colecția Biblioteca școlarului, inițiată și coordonată de Anatol Vidrașcu și Dan Vidrașcu, Editura Litera Internațional, București-Chișinău, 2001, p. 124
26. Gray, Thomas, *Complete Poems*, Oxford University Press, 1966
27. Hardy, Thomas, *The Poetical Works*, Vol. I, editat de Samuel Hynes, Oxford University Press, 1983
28. Hasdeu, Bogdan - Petriceicu, *Muntele și valea*, colecția *Biblioteca școlarului*, inițiată și coordonată de Anatol Vidrașcu și Dan Vidrașcu, Editura Litera Internațional, București-Chișinău, 2001
29. Heine, Heinrich, *Werke und Briefe in zehn Bänden - Band 1*, Aufbau, Berlin, 1972
30. Heliade Rădulescu, Ion, *Fata lui Chiriac: versuri și proză*, Colecție inițiată și coordonată de Anatol Vidrașcu și Dan Vidrașcu, Editura Litera, Chișinău, 1997
31. Housman, Alfred Edward, *The Collected Poems*, introducere și note de Michael Irwin, Wordsworth Editions, Ware, 2005
32. Iosif, Ștefan Octavian, *Versuri originale și tălmăciri*, ediție îngrijită și prefață de Ion Roman, ediția a II-a, revizuită și adăugită, Editura pentru literatură, București 1965
33. Keats, John, *Bright Star: The Complete Poems and Selected Letters*, introducere de Jane Campion, Random House, Londra, 2009
34. Landor, Walter Savage, *Poetical Works*, Vol. I-III, editat de Stephen Wheeler, Clarendon Press, Oxford, 1937
35. Macedonski, Alexandru, *Excelsior*, Colecție inițiată și coordonată de Anatol Vidrașcu și Dan Vidrașcu, Editura Litera Internațional, București - Chișinău, 2011
36. Masfield, John, *Sea Fever: Selected Poems*, editat, cu introducere de Philip W. Errington, Fyfield Books, Londra, 2015
37. Milton, John, *The Complete Poetry and Essential Prose*, Random House, New York, 2007

38. Minulescu, Ion, *Nu sunt ce par a fi*, colecție inițiată și coordonată de Anatol Vidrașcu și Dan Vidrașcu, Editura Litera Internațional, Chișinău, 2001
39. Morris, William, *The Collected Works*, Vol. 4: *The Earthly Paradise*, Part 2, introducere de May Morris, Cambridge University Press, 2012
40. Morris, William, *The Poems*, selecție și editare Percy Robert Colwell, Ulan Press, 2011
41. Morris, William, *The Collected Works*, Vol. 9: *Love is Enough, Poems by the Way*, introducere de May Morris, Cambridge University Press, 2012
42. Neculce, Ion, *Letopisețul Țării Moldovei*, Colecție inițiată și coordonată de Anatol Vidrașcu și Dan Vidrașcu, Editura Litera Internațional, Chișinău, 2001
43. Owen, Wilfred, *The Collected Poems*, introducere de Siegfried Sassoon, note asupra vieții și operei de Edmund Blunden, New Direction, New York, 1965
44. Petică, Ștefan, *Scrieri*, Vol. I, ediție îngrijită, studiu introductiv, note, comentarii și variante de Eufrosina Molcuț, Editura Minerva, București, 1970
45. Pillat, Ion, *Limpezimi*, Colecție inițiată și coordonată de Anatol Vidrașcu și Dan Vidrașcu, Editura Litera Internațional București-Chișinău, 2011
46. Rossetti, Dante Gabriel, *Poems*, ediția a patra, Cambridge University Press, 2013
47. Shelley, Percy Bysshe, *The Poems: Volumes I-IV*, Routledge, London, New York, 2014
48. Symons, Arthur, *Selected Writings*, editat, cu introducere de Roger Holdsworth, Routledge, New York, 2003
49. Tennyson, Lord Alfred, *The Works*, introducere, bibliografie și note de Karen Hodder, Wordsworth Editions, Ware, 1994
50. Topârceanu, George, *Balade vesele și triste*, colecție inițiată și editată de Anatol și Dan Vidrașcu, Editura Litera Internațional, București - Chișinău, 2001
51. Vlahuță, Alexandru, *Iubire*, colecție inițiată și coordonată de Anatol Vidrașcu și Dan Vidrașcu, Editura Litera Internațional, București - Chișinău, 1997
52. Voiculescu, Vasile, *Poezii*, Editura Semne, București, 2006
53. Wordsworth, William, *The Collected Poems*, introducere de Antonia Till, Wordsworth Editions Limited, 2006
54. Yeats, William Butler, *The Collected Poems*, editat de Richard J. Finneran, ediția a doua revizuită, Macmillan, New York, 1996

Bibliografia critică

55. *** *American Heritage Dictionary of the English Language*, Fifth Edition, Houghton Mifflin Harcourt, 2011
56. Aristotel, *Organon*, Vol. I, în colecția *Cogito*, trad. Mircea Florian, Editura IRI, 1997
57. Aristotel, *Retorica*, Editura IRI, București, 2004
58. Avram, Mioara, Asan, Finuta, *Gramatica Limbii Române*, Ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Academiei Republicii Socialiste Romania, 1966
59. Bachelard, Gaston, *Poetica reveriei*, traducere din lb. franceză de Luminița Brăileanu, prefață de Mircea Martin, Editura Paralela 45, București, 2005
60. Barlow, Jack M., *Psychology and the Poetics of Growth: Figurative Language in Psychology, Psychotherapy, and Education*, Lawrence Erlbaum Associates, Hillsdale, NJ, 1977
61. Belshaw, C., Kemp, G., *12 Modern Philosophers*, Blackwell Publishing Ltd., Chichester, 2009
62. Borkowska E., Álvarez-Maurín M.J. (ed.), *The Margins of Europe. Cultural and Linguistic Identities*, University of Silesia Press, 2005
63. Boas, Franz, *General Anthropology*, ed. Franz Boas, DC Heath and Company, 1938.
64. Boas, Franz, *Race, Language and Culture*, ed. Franz Boas, The Macmillan Company, New York, 1940
65. Boroditsky, Lera, *How does our language shape the way we think?*, în volumul colectiv *What's Next? Dispatches on the future of Science: Original Essays from a New Generation of Scientists*, editat de Max Brockman, Random House, New York, 2009
66. Bourdieu, Pierre, *Language and Symbolic Power*, Polity Press, Cambridge 1991
67. Chomsky, Noam, *On Language*, The New Press, New York, 2007
68. Ciobanu, Maria, *Dicționar de motive și simboluri literare*, Editura Litera, Chișinău, 2010
69. Ciorănescu, Alexandru, *Dicționarul etimologic al limbii române*, ediție îngrijită de Tudora Șandru Mehedinți și Magdalena Popescu Marin, Editura Saeculum I.O., București, 2007
70. Cook, V., Bassetti, B. (ed.), *Language and Bilingual Cognition*, Psychology Press, New York 2011
71. Corbett, Greville, G., *Gender (Cambridge textbooks in linguistics)*, Cambridge University Press, 1991
72. Crăciun, Gheorghe, *Introducere in teoria literaturii*, Editura Dacia XXI, Cluj-Napoca, 2011

73. Curzan, Anne, *Gender Shifts in the History of English*, Cambridge University Press, New York, 2003
74. Daniels, Harry; Cole, Michael; Wertsch, James (ed.), *Cambridge companion to Vygotsky*, Cambridge University Press, New York, 2007
75. Dodson, Joseph R., *The 'Powers' of Personification*, Walter de Gruyter, Berlin, 2008
76. Eco, Umberto, *Kant and the Platypus. Essays on Language and Cognition*, Houghton Mifflin Harcourt, 2000
77. Ferber, Michael, *A Dictionary of Literary Symbols*, second edition, Cambridge University Press, 2007
78. Franceschina, Florencia, *Fossilized Second Language Grammars*, John Benjamins B.B., Amsterdam, 2005
79. Gentner, Deirdre; Goldin-Meadow, Susan (ed.), *Language in Mind. Advances in the Study of Language and Thought*, MIT Press, Cambridge, Massachusetts, 2003
80. Gerdts, Donna B.; Moore, John C., Polinsky, Maria (ed.), *Festschrift for David Perlmutter*, MIT Press, Cambridge, MA, 2010 Linguistic Explorations in Honor of David M. Perlmutter
81. Guthke, Karl S., *The Gender of Death. A Cultural History in Art and Literature*, Cambridge University Press, London, 1999
82. Haden-Elgin, Suzette, *The language imperative*, Perseus Books, Cambridge Massachusetts, 2000
83. Hamel, Steven C. (ed), *Semiotics. Theory and Applications*, Nova Science Publishers, New York, 2011
84. Hegedűs, Irén; Fodor, Alexandra, (ed.), *English Historical Linguistics. Selected Papers from the Sixteenth International Conference on English Historical Linguistics (ICEHL 16), Pécs, 23-27 August 2010*, John Benjamins Publishing, Amsterdam, 2012
85. Hellinger, M., Busmann, H. (ed), *Gender Across Languages, Vol. I*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, 2001
86. Herder, Johann Gottfried Von, *Philosophical Writings*, în colecția *Cambridge Texts in the History of Philosophy*, trad. și ed. Mihael N. Forster, Cambridge University Press, 2002
87. Hoad, T. F. (ed.), *The Concise Oxford Dictionary of English Etymology*, Oxford University Press, 1996
88. Humboldt, Wilhelm Von, *On Language. The Diversity of Human Language-Structure and Its Influence on the Mental Development of Mankind*, trad. Peter Heath, Cambridge University Press, 1988

89. Hyner, B. H.: McKenzie Stearns, P., *Forces of Nature: Natural(-izing) Gender and Gender(-ing) Nature in the Discourses of Western Culture*, Cambridge Scholars Publishing, 2009
90. Jakobson, Roman, *On Translation*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1959
91. Jourdan, C., Tuite, K. (ed), *Language, Culture and Society. Key Topics in Linguistic Anthropology*, Cambridge University Press, 2006
92. Karnoouh, Claude, *Românii: tipologie și mentalități*, trad. Carmen Stoean, Editura Humanitas, București, 1990
93. Kövecses, Zoltán, *Metaphor. A Practical Introduction*, Oxford University Press, New York, 2010
94. Lakoff, George, *Women, Fire and Dangerous Things. What Categories Reveal About the Mind*, The University of Chicago Press, 1987
95. Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române*, Editura Paralela 45, 2008
96. O'Neill, Michael (ed.), *The Cambridge History of English Poetry*, Cambridge University Press, 2010
97. Paxson, James J.– *The Poetics of Personification*, Cambridge University Press, New York, 1994
98. Petraș, Irina. *Feminitatea limbii române: Genosanalize*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2002
99. Petraș, Irina, *Limba – stăpâna noastră: încercare asupra feminității limbii române*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 1999
100. Petraș, Irina, *Știința morții. Înfățișări ale morții în literatura română*. Editura Dacia, Cluj Napoca, 1995
101. Petraș, Irina, *Teoria literaturii*, Biblioteca Apostrof, Cluj Napoca, 2002
102. Petrovici, Emil (ed.), *Mélanges linguistiques offerts à Emil Petrovici par ses amis étrangers à l'occasion de son soixantième anniversaire*, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1962
103. Pinker, Steven, *The Language Instinct. The New Science of Language and Mind*, Penguin Books Limited, 2003
104. Platon, *Opere*, Vol. III, în colecția *Clasicii filosofiei universale*, trad. Gabriel Liiceanu și Simina Noica, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978.
105. Ricoeur, Paul, *The Rule of Metaphor*, Routledge, London, 2003

106. Quine, Willard Van Orman, *Word and Object*, MIT Press, Cambridge Massachusetts, 1960.
107. Sapir, Edward, *Language. An Introduction to the Study of Speech*, Harcourt, Brace, New York, 1921
108. Sapir, Edward, *Selected Writings in Language, Culture and Personality*, ed. David G. Mandelbaum, University of California Press, Berkley și Los Angeles, 1963
109. Skeat, Walter W., *A Concise Etymological Dictionary of the English Language*, Oxford University Press, 1967
110. Tomescu, Ana Marina (ed.), *Limba și literatura. Repere identitare în context european*, Vol. I, Editura Universității din Pitești, 2007
111. Vázquez, Nila (ed.), *Creation and Use of Historical English Corpora in Spain*, Cambridge Scholars Publishing, 2012
112. Whorf, Benjamin Lee, *Language, Thought and Reality. Selected Writings of Benjmin Lee Whorf*, editată de John B. Carroll, prefață de Stuart Chase, the MIT Press, Massachusetts, 1978

În periodice

113. Alford, Danny Keith Hawkmoon, *Is Whorf's Relativity Einstein's Relativity?* în „Proceedings of the Seventh Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society”, 1981, pp.13-26.
114. Bloomfield, Morton W., *A Grammatical Approach to Personification Allegory*, în „Modern Philology”, Vol. 60, Nr. 3, februarie 1963, pp. 161-171
115. Boroditsky, Lera, *How language shapes thought*, în revista „Scientific American”, Nr. 304(2), 2011, pp. 63-65
116. Cameron, Deborah, *Linguistic Relativity: Benjamin Lee Whorf and the Return of the Repressed*, în „Critical Quarterly”, ed. Colin MacCabe, Vol. 41, nr. 2, iulie 1999
117. Cobet, Doina, *Observații privind categoria genului în gramatica românească de până la anul 1870*, în *Anuar de lingvistică și istorie literară*, Tom XXIX, A, Editura Academiei Române, București, 1983-1984
118. Fernández-Domínguez, Jesús, *A Diachronic-Synchronic Review of Gender in English*, în „Revista Alicantina de Estudios Ingleses”, Vol. 20, 2007, pp. 45-63
119. Hamilton Craig A, *Mapping the mind and the body: On W.H. Auden's personifications*, în „Style”, vol. 36, nr 3, 2002, pp. 408-427

120. Luraghi, Silvia, *The origin of the Proto-Indo-European gender system: Typological Considerations*, în revista „Folia Linguistica” 45/2, 2011, p.435-464
121. Nishimura, Satoshi, *Personification: Its Functions and Boundaries*, în *Papers on Language & Literature*. Vol. 50, nr. 1, 2014, p. 90
122. Sera, Maria D., *When Language Affects Cognition and When It Does Not: An Analysis of Grammatical Gender and Classification*, în „Journal of Experimental Psychology”, Vol. 131, No. 3, 2002
123. Whorf, Benjamin, *Grammatical Categories*, în revista „Language”, Vol. 21, No. 1, Linguistic Society of America, 1945

Surse virtuale

124. Anthony, Laurence, AntConc (Versiunea 3.4.3) [Computer Software]. Tokyo, Japan: Universitatea Waseda, accesat septembrie 2014, <http://www.laurenceanthony.net/>
125. *Biblioteca Digitală a Bucureștilor*, actualizat decembrie 2015, accesat iulie 2014, digibuc.ro, sau dacoromanica.ro
126. *Internet Archive*, actualizat 31 decembrie 2014, accesat iulie 2014, <https://archive.org>
127. *Project Gutenberg*, actualizat 10 octombrie 2015, accesat iulie 2014, www.gutenberg.org
128. Segel, Edward, Boroditsky, Lera, *Grammar in Art*, în revista „Frontiers in Psychology” Vol. 1, 244, 2011, publicat online 13 ianuarie 2011, accesat 18 ianuarie 2012, 10.3389/fpsyg.2010.00244
129. *Wikipedia. The Free Encyclopedia*, accesat 13 iunie 2015, <http://en.wiktionary.org/wiki/genderize>